



№ 35 (292)
Верасень 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

-  **Асоба ў краязнаўстве:**
Мар'ян Пецюкевіч – стар. 2
-  **Дзяржаўны клопат:**
Нясвіжская экспазіцыя – стар. 3
-  **Славутыя імёны:**
Адам Гурыновіч – стар. 5

На тым тыдні...

● **11 верасня** ў Вілейскім краязнаўчым музеі па выніках турыстычнай вандроўкі ўздоўж лініі фронту Першай сусветнай вайны адкрылася **выстаўка «Памяць зямлі»**. Падчас адкрыцця, на якое сабраліся людзі розных узростаў і прафесій, выступілі таксама бард і дудар Зміцер Сідаровіч і салістка Беларускай дзяржаўнай філармоніі Таццяна Матафонава.

● **14 верасня** ў Дзяржаўным музеі гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь адкрылася **пастаянная экспазіцыя музея па тэмах «Музычная і тэатральная культура Беларусі Х–XVIII стст.» і «Фарміраванне нацыянальнай прафесійнай тэатральнай і музычнай культуры XIX ст.»**.

● У Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы (Мінск) **14 верасня** адкрылася ізраільская **фотавыстаўка «Тэль-Авіў-100»**. Арганізавалі яе Ізраільскі культурна-інфармацыйны цэнтр пры пасольстве Ізраіля і ўпраўленне культуры Мінскага гарвыканкама. Каляровыя фатаграфіі адлюстроўваюць жыццё найбуйнейшага горада з насельніцтвам 2,5 млн чалавек, які больш як на 14 кіламетраў працягнуўся ўздоўж берага Міжземнага мора.

● **15 верасня** ў канферэнц-зале Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь прайшла **прэзентацыя** выдадзенага да 70-годдзя ўз'яднання Заходняй Беларусі з БССР **зборніка дакументаў і матэрыялаў «Ты з Заходняй, я з Усходняй нашай Беларусі... Верасень 1939 г. – 1956 г.»** у 2-х кнігах.

З унікальнымі дакументамі можна было азнаёміцца ў гэты ж дзень і на выстаўцы ў Нацыянальным гістарычным музеі Беларусі.

● **15 верасня** ў мастацкай галерэі кафэ «Добрыя мыслі» (Мінск) адкрылася **фотавыстаўка Яўгена Коктыша, прысвечаная пісьменніку і літаратуразнаўцу Алесю Адамовічу**. У адкрыцці выстаўкі бралі ўдзел пісьменнікі Анатоль Вярцінскі, Генадзь Бураўкін, Сяргей Законнікаў і Уладзімір Някляеў, доктар філалагічных навук прафесар Міхась Тычына ды іншыя. Мяркуецца таксама выдаць альбом пра Адамовіча з працамі Коктыша і ўспамінамі ягоных сяброў.

● У сталічнай мастацкай галерэі «Ласандр-арт» **18 верасня** адкрылася **выстаўка жывапісу, графікі і скульптуры Фёдара Бараноўскага (1924–2000)**. У экспазіцыі – 37 працаў мастака пра Вялікую Айчынную вайну і пасляваеннае жыццё, партрэты суайчыннікаў, карціны побытавага жанру. Таксама дэманструецца партрэт маці мастака, напісаны ў 1966 годзе сябрам Бараноўскага Барысам Аракчэевым.



Абольцы. На гэтым месцы калісьці стаяў касцёл

Край цікавых знаёмстваў і бясконцых адкрыццяў,

або Адзін дзень у Абольцах і іх наваколлі

Журналіцкая экспедыцыя

Ходзім кожны дзень па зямлі, занятыя сваімі клопатамі, і нічога, акрамя іх, няма ў нашых думках, нішто не здаецца нам больш значным і актуальным. А пачні мэтанакіравана размаўляць з людзьмі, цікавіцца гісторыяй і адметнасцямі наваколля – і так зацягне гэты занятак, такі азарт ахопіць, столькі адкрыццяў зробіш, і на людзей, да якіх прывык, ці якімі не цікавіўся, паглядзіш зусім па-іншаму, яны адкрываюцца табе з нечаканага боку. Ва ўсім і ва ўсіх – у рэльефе, пейзажах, архітэктуры, у асобах убачыш нешта маштабнае, вартае вялікай увагі, адчуеш хаду гісторыі – дзесьці адгалоскі мінулага, а дзесьці праявы сучаснасці і перспектывы будучыні.

Памяць пра касцёл

Калі спытаць, чым адметныя Абольцы, у людзей, неаб'якавых да роднага краю, не пазбаўленых лірычнага пачуцця, здольных паразважаць, то ў першую чаргу вам, напэўна, скажуць, што тут быў першы на тэрыторыі Беларусі касцёл (знаходзіўся ў вёсцы Клябань, якая пазней злілася з Абольцамі). Некаторыя жыхары яшчэ памятаюць, як ён выглядаў. Алена Бегановіч у дзяцінстве хадзіла туды разам з бацькамі.

– Яны пойдучь у касцёл, а мы вакол яго бегам, гуляем. Прыгожа, арган іграе...

Будынак быў разбураны падчас вайны, расцягнуты людзьмі на будматэрыялы. Недалёка ад яго месцазнаходжання, на тэрыторыі былога цвінтара, пабудавалі школу, а цяпер там знаходзіцца бальніца. І ў зямлі можна заўважыць дзе магільную пліту, дзе яму, выкладзеную цэглай. Калі тут была школа, то гуляючы

Такім багатым на ўсё цікавае месцам з'яўляецца тэрыторыя вёскі Абольцы Талачынскага раёна і навакольных населеных пунктаў. Знаходзіцца яна, цэнтр сельсавета, на краі раёна, на мяжы з Сенненскім, самая аддаленая ад Талачына, і дзякуючы гэтай уважліва ў фальклор. Калі, напрыклад, каго-небудзь адправілі з нейкім даручэннем, а чалавек доўга не вяртаўся, то яму скажуць: «Ну, ты, напэўна, праз Абольцы хадзіў». З'ездзіў нядаўна ў Абольцы і я, прабывў там з раніцы да трох гадзін дня – і пасля мог бы доўга пісаць аб гэтай паездцы. Але, захоўваючы меру, пасядзеў напісаў толькі паўдня, вынікі чаго і прапаную да ўвагі чытачоў.

дзеці правальваліся, знаходзілі грошы, рэчы (грэбень, напрыклад), чалавечыя косткі.

– Тут куды ні ступіш, усюды магіла, фактычна па могілках ходзім, – расказвае зубны ўрач бальніцы Юрый Казакевіч. – Памятаю, гадоў восем таму, калі старую школу разбіралі, у яе фундаменце былі помнікі надмагільныя. Надпісы на іх – на польскай мове. Калі б мая бабка была жывой, яна б магла шмат чаго расказаць пра даўнія часы. Яна сама па-польску размаўляла лепш, чым па-нашаму.

Памятаюць мясцовыя жыхары яшчэ адну жанчыну, якая таксама магла б шмат што расказаць, – Антаніну Падбельскую. Яна была шчырай, адданай прыхільніцай веры, дзейсна абараняла касцёл як толькі магла. Яе адносіны да жыцця, погляды і ўчынкi заслугоўваюць асобнай гаворкі.

(Заканчэнне на стар. 7)



Багач над Байкалам

Шмат нашых суайчыннікаў жыве на берагах возера Байкал, і цешыць, што многія з іх не забыліся на свае карані – у беларускіх імпрэзах бяруць удзел не толькі людзі старэйшага веку, але і моладзь. У Іркуцку дзеіць маладзёжны клуб «Крывічы». Акурат дзякуючы яму 19 верасня прайшлі вячоркі, прысвечаныя старадаўняму абраду «Багач». У звароце да землякоў арганізатары імпрэзы пішуць: «Вядома, мы, моладзь клуба «Крывічы», жывем у горадзе і адарваны ад земляробных клопатаў, але ж традыцыя важная і для нас. Бо нам не ўсё роўна, як прайдзе збор ураджаю ў нашым краі. Бальшыня з нас мае вясковыя карані. Ды і ўвогуле мы славяне! А славяне, як вядома, у асноўным былі земляробамі. Так што ведаць, адраджаць і захоўваць традыцыі нашых продкаў для нашага маладзёжнага клуба – адна з найважнейшых задачаў».

Сёлета святкаванне Багача прайшло ў адной з залаў Міністэрства па экалогіі і прыродных рэсурсаў урада Іркуцкай вобласці. У невялікай зале пасля правядзення абраду моладзь танцавала традыцыйныя беларускія танцы. Хто не ўмеў, можна было і павучыцца. Было таксама чаяванне з вялікім Караваем, пастаянным спадарожнікам гэтага свята.

Ул. інфармацыя



Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Этнограф, бібліятэкар, пчаляр Мар'ян Пецюкевіч

Мар'ян Пецюкевіч нарадзіўся 24 верасня 1904 г. у сям'і малазямельнага селяніна ў вёсцы Цяцёркі на Браслаўшчыне, а пачатковую адукацыю атрымаў у Шаўлянах і самастойна. Пасля Першай сусветнай вайны вучыўся ў Беларускай гімназіі ў Вільні (да 1928 г.) і Радашковічах. Потым спрабаваў выехаць для вучобы ў Прагу, але пры нелегальным пераходзе мяжы затрымані і адпраўлены ў службу ў польскае войска. Этнографіі і этналогіі навучаўся ва Універсітэце Стэфана Баторыя ў Вільні, а ў 1938 г. атрымаў званне магістра філасофіі. Меў доступ да бібліятэчных спецфондаў, сярод якіх былі выданні з БССР, і дапамагаў многім віленскім беларусам знаёміцца з забароненымі ў Польшчы выданнямі. М. Пецюкевіч быў актыўным дзеячам беларускага нацыянальнага руху, з якім сутыкнуўся ў Беларускай гімназіі; уваходзіў у Беларускі студэнцкі саюз, Беларускі Інстытут гаспадаркі і культуры, Беларускае навуковае таварыства, у пачатку 1930-х быў першым рэдактарам беларускага часопіса «Шлях Моладзі».

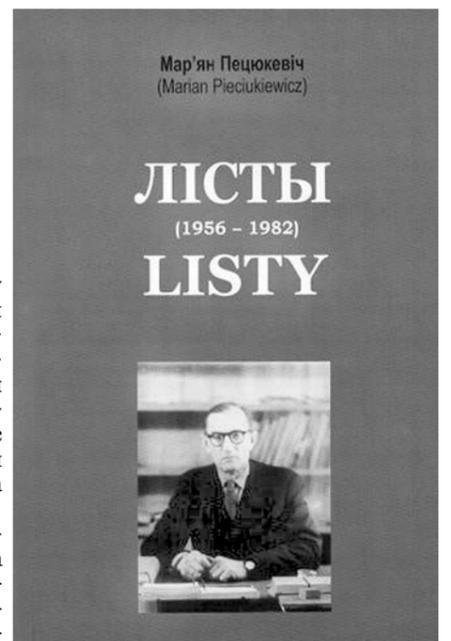
Пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з Усходняй М. Пецюкевіч на віленскім радыё вёў беларускамоўныя перадачы, стаў дырэктарам Бібліятэкі імя Урублеўскіх. Калі ж горад і край перадалі літоўцам, стаў дырэктарам Беларускага музея імя І. Луцкевіча. На пачатку вайны на нейкі час з'ехаў у вёску, а па сканчэнні настаўніцкіх кур-

саў нядоўга працаваў у Ашмянах павятовым інспектарам асветы. Затым выкладаў беларускую мову ў медыцынскім інстытуце ў Новай Вілейцы. У пасляваенны час быў выбраны старшынёй Ажулаўскага сельскага Савета на Віленшчыне.

27 сакавіка 1949 г. разам з жонкай і дзвюма дочкамі арыштаваны. Затым быў прысуд: «Решением Правительства Литовской ССР... как белорусский националист переводится со своим семейством... в отдалённые места Советского Союза...» Пецюкевічы патрапілі ва Ужур Краснаарскага края. Там у калгасе працаваў пчаляр. 31 ліпеня 1952 г. на падставе пастановы Генеральнага пракурора Літоўскай ССР арыштаваны і сасланы на 25 гадоў у Варкуту.

Пасля перагляду справы ў 1957 г. быў вызвалены і па рэпатрыяцыі выехаў да сям'і ў Польшчу, у 1959 г. пачаў працу ў этнаграфічным аддзеле музея ў Торуні. Працаваў там да 1970 г., да сыходу на пенсію.

Мар'ян Пецюкевіч, хаця жыў і працаваў у Торуні, звязваўся з Беларускай грамадска-культурным таварыствам на Беластоцчыне: быў адным з стваральнікаў літаратурнага аб'яднання «Белавежа», пісаў у беластоцкую газету «Ніва», ладзіў этнаграфічныя экспедыцыі, дапамагаў сваімі ведамі пра беларускі нацыянальны рух гісторыкам Юрыю Ту-



ронку і Аляксандры Бергман. Ён бачыў патрэбу арганізацыі Беларускага музея ў Польшчы. Апрацаваў «Апытальнік да народнага адзення, абутку і аздоб», выдадзены БГКТ у 1959 г. Правёў этнаграфічныя экспедыцыі на Саколышчыне і Гайнаўшчыне. Галоўны рэдактар «Нівы» Георгій Валкавыцкі назваў Мар'яна Пецюкевіча «заслужаным для беларускай культуры дзеячам».

Найчасцей падпісваючыся сваімі ініцыяламі, змяшчаў артыкулы пра родную мову, беларускія імёны і прозвішчы, пра традыцыйныя беларускія святы і абрады, успаміны пра дзеячаў беларускага руху (з Браніславам Тарашкевічам, напрыклад, быў знаёмы асабіста). Пад псеўданімам Дзед Марцін змяшчаў жартоўныя гісторыі, дзе вымейваў беларускія слабасці.

Памёр у Торуні ў верасні 1983 г.

Падрыхтаваў
Лявон ПАЛЬСКІ

І голас Акуліны Андрэеўны...

17 верасня ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры сваю новую кнігу прадставіў чытачам народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. Праўда, сказаць, што кніга належыць выключна аўтарству Рыгора Іванавіча, – не будзе дакладным. На 275 старонках выдання «Паслаў бы табе душу...» – ліставанне паэта з мамай у 1954–1971 гадах.

Сустрэча сабрала нямала прыхільнікаў творчасці паэта, сярод якіх былі і студэнты-філфакаўцы, і літаратары. Сваімі ўспамінамі пра Акуліну Андрэеўну Барадуліну падзяліўся Сяргей Панізьнік. Гэта пра яе ў свой час Р. Барадулін напісаў:

Каб на сівярах
не марозна было,
Каб збіралася з ног
снегавая конніца,
Пакінула мне на зямлі
Цяпло

Акуліна Андрэеўна –
Вогнепаклонніца...

Аўтар прадмовы да кнігі паэт Уладзімір Някляеў падкрэсліў унікальнасць апублікавання такой перапіскі не толькі ў айчынай, але і ў сусветнай літаратурнай і кнігавыдавецкай практыцы. Адзначым, што грунтоўную працу па тэксталагічнай падрыхтоўцы лістоў правяла Наталля Давыдзенка – доўгі час калега Рыгора Барадуліна па працы ў выдавецтве.



З музычным вітаннем да народнага паэта звярнуўся Алесь Камоцкі, выканаўшы песню на верш Ларысы Геніюш.

Падрыхтаваўся да першай за даволі доўгі час у гэтых сценах сустрэчы з Рыгорам Барадуліным і супрацоўнікі Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, якія стварылі прэзентацыю з фотаздымкаў паэтавай маці і запісаў ейнага голасу, якія захаваліся ў архіве Сяргея Панізьніка.

Цяжка не пагадзіцца з думкай, што гучала літаральна ў кожнага з выступоўцаў: маці, матчына душа, матчына чулае сэрца заўжды былі тым краевугольным каменем у паэзіі Рыгора Барадуліна. І нават пасля адыходу ў лепшы свет мама заставалася для творцы пуцяводнай зоркай. Добра было б, каб кожны з нас мог згадаць хоць адно барадулінскае чатырохрадкоўе пра маму. Мне ўспамінаецца тое, што напісана ўжо пасля яе сыходу:

Перунамі жагнаныя абразы –
Перастылі азёры прадонна.
Выспу смутку майго
Ледзяняць маразы:
Маме ў зямлі сцюдзёна...

Сяргей ДЭНСКІ
Фота Уладзіміра ПІРАГА

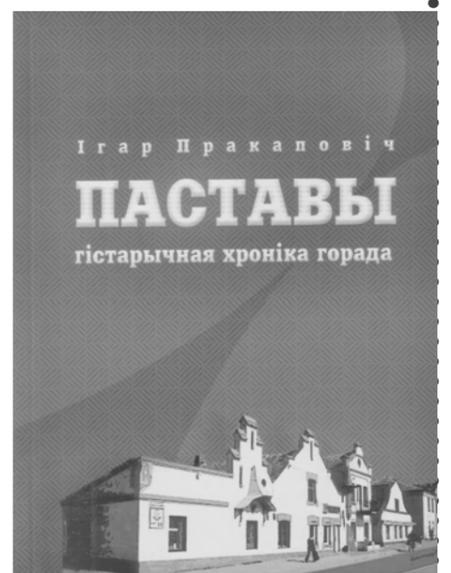
Горад праз вякі

Заўсёды цікавіўся навукова-папулярнай літаратурай. І зараз у сваёй любімай кнігарні натрапіў на выданне «Паставы. Гістарычная хроніка горада» Ігара Пракаповіча. Ігара Пракаповіча, рэцэнзентам якога па волі лёсу з'яўляецца мой выкладчык – кандыдат гістарычных навук Юрый Блажкоў. Выйшла кніга накладам 500 асобнікаў у выдавецтве «Кнігазбор».

Выданне знаёміць чытачоў са своеасаблівай гісторыяй Паставаў. Цікава напісаны матэрыял пра горад XIX стагоддзя (дарэчы, большасць якасных фотаздымкаў ілюструе менавіта гэты перыяд), падрабязна разглядаецца эпоха капіталізму, згадваюцца Паставы эпохі Тызенгаўзаў і Пшаздзецкіх. Калі ідзе гаворка пра апошнюю вайну, аўтар закранае ў выданні тэму беларускіх нацыянальных фармаванняў: Беларускай народнай самапомачы, Беларускай самааховы (БСА), Беларускай краёвай абароны (БКА).

І тыя, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі, не пашкадуюць, калі набудуць гэтую кнігу.

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ,
гісторык, журналіст





Антыкварыят ці краязнаўства

Вартанне Радзівілаў у Нясвіж

Аббудзеца. Вартанне абавязкова аббудзеца для ўсіх нас, наведвальнікаў Нясвіжа, пасля адкрыцця экспазіцыі, прысвечанай гэтай старажытнаму роду, у іх радавым замку «некаранаванай сталіцы Еўропы». Чакаць засталася не так і доўга. 11 верасня 2009 года адбылося абмеркаванне тэматыка-экспазіцыйнага плана будучай экспазіцыі палаца на чарговым пасяджэнні Рэспубліканскага Савета па музеях, якое прайшло ў памяшканні Белдзяржмузея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны.

Жаданне выказацца па тэме пасяджэння прайшло праз тыдзень пасля абмеркавання тэматыка-экспазіцыйнага плана Нясвіжскага палацавага комплексу, які ўваходзіць у склад гісторыка-культурнага запаведніка. Можна, і дарэмнае жаданне, бо хто прачытае гэта ў «КГ»: Нясвіжскі запаведнік і Міністэрства культуры «КГ» не выпісваюць, астатнім мае разважанні, скажам, не да тэмы. Аднак прымушае нейкая глыбока заселая, мо, з даўніх часоў маёй музейнай працы, крыўда – крыўда за няспраўджаную мару стварыць музей лепшы, чым рабілі папярэднікі. Добра разумеючы, што крыўда ў справе крытыкі – не дапамога, імкнусь быць максімальна аб'ектыўным, наколькі гэта магчыма.

На жаль, не давалося папярэдне азнаёміцца з Канцэпцыяй экспазіцыі Нясвіжскага замка. Мо, і на гэта абмеркаванне не трапіў бы, каб не змяніў палітыцы самага міністэрства. Яно стала бліжэй да грамадскасці, прыслухоўваецца, уважвае, прымае не-

ардынарныя рашэнні. У культуры дакладна пачалі вызначацца прыярытэты, пра што даўно марыла культурная грамадскасць. І стала так з прыходам новага міністра.

Адзін з прыярытэтаў – будучая экспазіцыя Нясвіжскага замка. Скажам шчыра, для краіны справа прэстыжная і... найскладанейшая. Апошняя таму, што практычна ўсе рыштэты Нясвіжскага замка (за невялікім выключэннем) былі вывезеныя за межы нашай краіны, альбо намі ж добраахвотна раздораныя суседзям, бо, напрыклад, партрэты магнатаў роду Радзівілаў для будаўніка камунізму не ўяўлялі аніякай каштоўнасці, і са згоды беларускага ўрада яны былі ў 1950-х гадах вывезеныя ў Польшчу.

Абмеркаванне тэматыка-экспазіцыйнага плана Нясвіжскага палаца Саветаў музеяў разам з шырокім колам грамадскасці (за што дзякуем міністру П.П. Латушкі, які прысутнічаў і выступіў) паказала асноўны хіб будучай экспазіцыі – адсутнасць артэфактаў. З даклада

намесніка дырэктара Нясвіжскага гісторыка-культурнага запаведніка Галіны Кандрацэвай вынікала, што да адкрыцця экспазіцыі (тэрмін, праўда, дакладна не вызначаны) трэба знайсці (сабраць, купіць, зрабіць муляжы, копіі і г.д.) каля 90 % тых самых артэфактаў. Той, хто знаёмы з «Асновамі музейнага ведавання» (быў такі падручнік), ведае, што музей можа стварацца пры наяўнасці не менш 70 % неабходных музейных прадметаў.

Раней (калі яшчэ я працаваў у музеях) было нашмат прасцей: няма экспанатаў, давай тэксты класікаў тэорыі марксізму-ленінізму: тэксты на ўсе выпадкі жыцця і працы ты ў іх знойдзеш. Таму і зіхачелі экспазіцыі нашых музеяў вытрымкамі з працаў Маркса-Энгельса-Леніна і іх паслядоўнікаў. Як зразумела, «класікі» нічога цікавага пра магнатаў Радзівілаў сказаць не маглі, таму выйсце трэба, відаць, шукаць у іншым накірунку.

Аўтары экспазіцыі прапануюць пакуль толькі адзіны ход для павышэння мастацкага ўзроўню экспазіцыі: збор экспанатаў па іншых музеях краіны, закупка іх праз аўкцыёны тыпу «Сотбі» за межамі, у іншых гарадах былога СССР, выраб копіі і муляжы. Безумоўна, гэта дасць хоць нейкую невялікую магчымасць напоўніць велізарны палац, калі не артэфактамі, то аналагамі і копіямі іх, здольнымі задаволіць густ непатра-

бавальнага наведвальніка музея. Прыйдзеца ж, аднак, тлумачыць яму: «Гэта копія, а арыгіналы ў Маскве, Варшаве, Вільні, Львове і г.д.». Можна было б у анатацыях пад копіямі гэта і ўказаць. Лічыце, у нас быў бы адзіны ў сваім родзе (арыгінальны) «музей», адкуль ўсе артэфакты раскіданыя па ўсім свеце. Хіба гэта не «фішка»? (Як цяпер кажучы.) Аднак такі «арыгінальны музей» ніяк не адпавядае канцэпцыі экспазіцыі, якую распрацаваў Нясвіжскі запаведнік і яго кансультанты з Мінска – знаныя музейныя работнікі, якія добра ведаюць усе тэндэнцыі сучаснага музейнага ведавання, знаёмыя з лепшымі экспазіцыямі Еўропы (у тым ліку і прысвечанымі Радзівілаў). Яны, безумоўна, вырашылі, што Нясвіжскі палац у «некаранаванай сталіцы» не павінен саступаць ні Вільянаву, ні Нябораву і іншым музеям Польшчы, а таксама Літвы, Украіны, Расіі (мы ж цэнтр Еўропы). Жаданне ўхвальнае, і я гатовы яго падтрымаць.

Мне здаецца, ці не тут закладзеная і міна пад ствараемы тэматыка-экспазіцыйны план палацавага музея – музей выключна мастацкага профілю? Як бы экспазіцыянеры не імкнуліся зараз зрабіць хоць бы нешта падобнае на радзівілаўскі Нябораў у Польшчы, іх імкненне будзе марным. І ў першую чаргу з-за адсутнасці экспанатаў-арыгіналаў (карціны, мэбля, зброя, інш.) паходжаннем з самага Нясвіжскага замка. Ну не аддасць Расія мэблю Радзівілаў з Маскоўскага Крамля, не аддасць бібліятэка імя Салтыкова-Шчадрына (Санкт-Пецярбург) радзівілаўскія кніжныя і архіўныя зборы, не аддасць Польшча партрэтную галерэю (90 партрэтаў Радзівілаў усіх пакаленняў) з Вільянава, Вавеля, Няборава і іншых месцаў, не аддадуць нясвіжскія гарматы музеі Гданьска (Польшча), Швецыі (дзе толькі ў свеце гэтае, нясвіжска-радзівілаўскае ёсць!). Ёсць пэўны супраціў і з боку дырэктарата беларускіх музеяў, маўляў, арыгіналы не аддамо, рабіце копіі.

Таму, хочучы ці не аўтары экспазіцыйнага плана, а менавіта яго трэба мяняць, прафіліруючы экспазіцыю ў гісторыка-мастацкае ўспрыняцце спраў і часу, у якім жылі Радзівілы. Намеснік дырэктара запаведніка Г. Кандрацэва, можа, і невыпадкова ў час свайго даклада падкрэсліла, што «нам вельмі не хочацца скаціцца да краязнаўства» (не заўважыла, аднак, як пакрыўдзіла асобную галіну гісторыі і тысячы краязнаўцаў-зберагальнікаў нашай гісторыі). А дарма! Тыя ж Радзівілы, па сучаснаму кажучы, былі найлепшымі збіральнікамі-краязнаўцамі. Ды не гэта галоўнае. Вачу галоўную задачу экспазіцыянераў Нясвіжа ў распрацоўцы структуры экспазіцыі, па форме і змесце скіраванай не столькі на замежнага турыста, як на тутэйшага наведвальніка, якога трэба ўразаць не столькі шыкоўнас-

цю і антыкварнасцю начыння замка, як узорнасцю музея-«падручніка» высокадухоўнай культуры лепшых прадстаўнікоў Бацькаўшчыны, сярод якіх Радзівілы займалі пачэснае месца, уразіць экскурсанта іх адукаванасцю і гаспадарлівасцю. А гэта азначае змену зробленых падыходаў да экспазіцыі менавіта ў бок краязнаўства (лепш – Радзімазнаўства). І прашу не лічыць мой падыход прымітыўна-спрошчаным, у музейшчыкаў-прафесіяналаў дастаткова шляхоў і сродкаў для стварэння такіх экспазіцый.

Я ўжо казаў, выступаючы на музейным Савеце, і паўтараю зараз, што не заклікаю ствараць у палацы краязнаўчы музей (хаця музейнага ведае і такія музеі ў замках і палацах). Не прэтэндуючы на арыгінальнасць, прапаную паглядзець на гісторыю роду Радзівілаў праз прызму канкрэтных асобаў: выдатных гаспадароў, музыкантаў, ваяроў, дзяржаўных дзеячаў і г.д. Трэба аддаць кожнай з іх належную увагу і засяродзіць увагу наведвальнікаў на прысвечаным ёй пакоі замка. Ці не лепш гэта будзе, чым сабраўшы ўсю інфармацыю пра Радзівілаў (менавіта краязнаўчую), даваць яе ў адной зале, як плануецца аўтарамі? Упэўнены, што экспазіцыя пакояў замка, прысвечаная канкрэтным асобам з роду Радзівілаў, стане больш запамінальнай, эмацыянальна і адукацыйна насычанай у першую чаргу дзякуючы выкарыстанню архіўных матэрыялаў, якім няма месца ў экспазіцыі з выключна мастацкім ухілам.

Не хачу, каб на мяне – чалавека, які прыгарнуўся да музейнага ведавання, калі не цела, то духам, пакрыўдзіліся музейшчыкі, якія стваралі тэматыка-экспазіцыйны план палаца ў Нясвіжы. Сам я, нагледзеўшыся на еўрапейскія шыкоўныя музеі, ім зайздросціў і хацеў бы, каб нешта падобнае было ў мяне на Радзіме (у ідэале). Але мая мара як гісторыка сёння – падручнік гісторыі, гісторыі сапраўднай і без зменаў праз кожныя 2–3 гады. Музейная экспазіцыя для мяне – гэта таксама падручнік па сапраўднай гісторыі, але ў адрозненне ад гісторыі-навуцы яна перыядычна можа змяняцца, і ў гэтым яе перавага. Менавіта таму, выступаючы на абмеркаванні тэматыка-экспазіцыйнага плана, я прапанаваў нясвіжчанам падумаць над новым тэматыка-экспазіцыйным планам (можна назваць часовай экспазіцыяй палаца Радзівілаў у Нясвіжы). Навуковая канцэпцыя, як і гістарычная навука, павінна быць стабільнай, а экспазіцыя пастаянна ўдасканалвацца.

Да таго ж параіў бы Нацыянальнаму гісторыка-культурнаму комплексу «Нясвіж» наступнае: такія абмеркаванні рабіць не ў Музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, а непасрэдна ў залах палаца (дома і сцены дапамагаюць).

Уладзімір ГІЛЕП

17 верасня 2009 года памёр вядомы пастаўскі пісьменнік і журналіст Алесь Касцень



Касцень Алесь (Касцень Аляксандр Дзмітрыевіч), беларускі паэт, празаік, журналіст. Нарадзіўся 3.04.1955 г. у вёсцы Касцяні Пастаўскага раёна. Закончыў СШ № 2 г. Паставы, філфак БДУ. Жыў у Паставах, працаваў журналістам у газетах «Пастаўскі край», «Звязда», «Народнае слова», «Вольнае Глыбокае».

А. Касцень не толькі празаік, паэт, публіцыст, але і арганізатар літаратурна-выдавецкай справы. Пад яго кіраўніцтвам дзейнічала літаратурнае аб'яднанне «Світанак», яго намаганнямі ў Паставах пабачылі свет зборнікі вершаў мясцовых аўтараў

«Рунь», «Рунь-92», «Рунь-93». Як паэт А. Касцень вядомы сваімі кнігамі паэзіі «Зруб», «Правінцыялы», «13 чарчак і гляк», «Лязо душы». Ён аўтар кніг прозы «Золата дзядулі», «Вясковыя і местачковыя гісторыі», «Каменьчыкі ў кірзавым боце». Актыўна займаўся журналістыкай і рэдактарскай дзейнасцю. Браў удзел у падрыхтоўцы да выдання зборніка паэзіі мясцовых аўтараў «Рунь-2001» і літаратурна-культуралагічнага часопіса «Барвы» (2004), удзельнічаў у літаратурным семінары «Даўжанскія вечары-96», які быў прысвечаны памяці У. Дубоўкі.

Шмат гадоў А. Касцень плённа супрацоўнічаў з рэдакцыяй газеты «Звязда». Многія чытачы з цікавасцю знаёміліся з яго артыкуламі і кароткімі апавяданнямі. Найбольшую папулярнасць меў цикл эсэ «Простыя рэчы». Засталася незакончанай аповесць-успамін пра родны горад Паставы «Мястэчка маёй любові».

Яго творчасць шчыльна звязаная з краязнаўствам,

бо значная доля сюжэтаў і вобразаў увайшла ў творы з гістарычных падзей, легендаў, паданняў, здарэнняў Пастаўшчыны, Мядзельшчыны, Глыбоччыны.

Алесь Касцяню

*Умястэчку тваёй любові
Восень сумна ідзе садамі,
Каб пакуты твае спатолюць,
І каб ты не спаткаўся з намі.*

*Застанецца гарэць на дрэвах
Развіталым агнём лістота.
І журба ў жураўліных спевах
На зямлю паплыве
маркотай.*

*І часцей будзе неба плакаць
На дварышчы
бацькоўскай хаты.
А вароны – тужліва каркаць,
Паглыбляючы цяжар страты.*

*Пагалосыць званы
над ставам
І малітву святар прамовіць
Улюбiмых тваіх Паставах,
Умястэчку тваёй любові...*

Ігар ПРАКАПОВІЧ



Новае еўрапейскае каралеўства

Перадумовы каранацыі

(Працяг. Пачатак у № 33)

Алей усё адбывалася паводле ўсталяванага адпаведнага цырыманіялу, які апісаны ў рымскім пантыфікале «De benedictione et coronatione regis» («Дабраслаўненне і каранацыя караля»). З ганароваю вартай, у рыцарскім строі, з непакрытай галавой у залу ўвайшоў Мяндоўг. Насустрэч яму пайшлі двое біскупаў ва ўрачыстых строях, у мітрах. Адным з іх, верагодна, быў кракаўскі святар Віт (Vitus), будучы Lithuanorum primus episcopus – першы біскуп у Мяндоўгавым каралеўстве. Біскупы, злёгка пакланіўшыся Мяндоўгу, сталі поруч і павялі яго да алтара. Тут ужо Мяндоўг пакланіўся каранатару. Адзін з біскупаў, што вялі князя, зняў мітру і ўрачыста звярнуўся да біскупа Кульмскага: «Вялебны ойча! Святая маці, каталіцкі касцёл, жадае, каб гэтага славутага рыцара абвясцілі каралём!» Каранатар запытаў яго: «А ці ведаеце, што ён варты такой годнасці і здольны да яе?» Біскуп адказаў: «І ведаем, і перакананыя, што годны і што будзе карысны касцёлу Божаму ды кіраваць гэтым каралеўствам».

«Богу хвала!» – «Хвала навекі!», – гэтымі словамі закончыўся кароткі ўступны цырыманіял.

Пасля слугі прынеслі тры крэслы. Біскупы селі на крайнія. Паміж імі сеў Мяндоўг, таксама тварам да алтара і каранатара. Вельмі верагодна, што поруч з Мяндоўгам сядзеў прэсві-

тэр Хрысціян: хто ж іншы мог перакладаць прамову біскупа Кульмскага? І калі ўсе ўладкаваліся, каранатар звярнуўся да Мяндоўга.

«Калі сёння, найлепшы княжа, з рук нашых біскупаў, якія ў гэтай справе – хоць і не годныя – Хрыста Збаўцу заступаюць, святое намашчэнне і сімвалы каралеўства прыняць маеш, выпадае, каб мы перш пра цяжар, на які ты прызначаны, нагадалі. Бярэш сёння каралеўскую пасаду і клопаты кіравання людзьмі, табе даручанымі, на сябе прымаеш. Сапраўды цудоўны лёс для смяротнага, але поўны прыгодаў, цяжкасцяў і клопату. І таму, што кожная ўлада ад Бога, промыслам Чыім каралі пануюць і праўнікі справядлівасць мераюць, ты таксама за чараду, табе давераную, самому Богу справаздачу дасі. Перш захоўвай набожнасць. Пана Бога ўсёй душой і сэрцам любі. Хрысціянскую рэлігію і веру каталіцкую аж да апошніх дзён захавай, і, як можаш, барані яе ад усіх непрыяцеляў. Прэлатаў і ўвогуле ўсё святарства шануй. Незалежнасць Касцёла барані. Справядлівасці, без якога ніводнае грамадства доўга існаваць не будзе, усім непарушна адмервай, добрых узнагароджваючы, вінаватых належна караючы. Удоваў, сіратаў, убогіх і слабых барані ад усялякага прыгнёту. Для ўсіх, хто да цябе набліжаецца, паводле тваёй каралеўскай годнасці будзь доступным, літасцівым, ветлівым. І так сябе паводзіць мусіш,



каб бачылі, што не дзеля свайго, а дзеля добра табе даручанага люду пануеш і за добрыя чыны плату не на зямлі, а на небе чакаеш. І хай яе дасць табе Той, Які жыве і пануе – Бог на векі вякоў». І прысутныя адказалі: «Аман».

Пасля Мяндоўг укленчыў перад каранатарам і прысягнуў, што яму даручанага Богам люду справядлівасцю і супакоем не абдзеліць, усе справы чыніць будзе, як яму сумленне і слухная парада падкажуць, што правы касцёла аберагаць і ўсім станам дзяржавы сваёй належнае дасць. І ўрэшце, паклаўшы рукі на раскрытае Евангелле, Мяндоўг сказаў: «Хай мне так Бог памагае і гэтае святое Евангелле», пацалаваў руку каранатара і застаўся стаяць на каленях.

Біскуп жа Кульмскі ў мітры пачаў маліцца, прасіць Бога, каб на новага прадстаўніка народа Усявышні спаслаў вернасць Аўрама, міласэрнасць Майсея, пакорнасць Давіда, мудрасць Саламона, а пасля ўкленчыў тут жа, побач з фалдыстарам. Мяндоўг жа, як стаяў на каленях, так і лёг ніцма крыжам. Тут усе ўдзельнікі каранацыі ўкленчылі, і пачалі літанію (каталіцкая малітва з пералікам просьбаў). Праз пэўны час каранатар устаў, пераняў свой пастарал (біскупскі посох) у левую руку, а правай тройчы перажагнаў Мяндоўга, кожны раз прамаўляючы: «Каб жа гэтага абранніка, што маецца быць каранаваным на караля, дабраславіць рачыў». Пасля заканчэння літаніі біскуп і асістэнты прамовілі над абраннікам «Ойча наш» ды іншыя дзве малітвы.

Здзіслаў СІЦЬКА
(Паводле кнігі
«Утроп літвы»)

(Заканчэнне будзе)

Асноўныя даты і падзеі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага

(Працяг. Пачатак у №№ 33–34)

Каб спыніць агрэсію крыжакоў, Ягайла з Вітаўтам у час сустрэчы з вялікім магістрам Тэўтонскага ордэна Конрадам фон Юнгінгенам заключылі Рацёнжскі дагавор (1404), які захаваў умовы Салінскага дагавора. У 1409 г. Ягайла і Вітаўт пачалі вайну з Тэўтонскім ордэнам.

У час Грунвальдскай бітвы 15 ліпеня 1410 года крыжацкія войскі былі дашчэнтна разбітыя саюзнымі войскамі. Ордэн быў вымушаны заключыць Тарунскі мір (1411), паводле якога ўсе гарады, захопленыя ў час вайны, вярталіся ўладальнікам, Жамойць пераходзіла ў пажыццёвае ўладанне Вітаўта. Пасля Грунвальдскай бітвы пачаўся палітычны заняпад Тэўтонскага ордэна. У 1414 і 1419 гг. Польшча і ВКЛ зноў вялі ваенныя дзеянні супраць ордэна. У 1422 г. адбылася яшчэ адна вайна, якая скончылася падпісаннем Мельскага міру (1422), паводле якога крыжакі ўступалі Жамойць ВКЛ пасля смерці Вітаўта. Была ўсталяваная канчатковая мяжа паміж ВКЛ і ордэнам. У 1413 г. адбыўся агульны польска-літоўскі сойм у замку Гарадло, на якім была складзена Гарадзельская унія. Паводле уніі 47 польскіх феодалаў прынялі ў гербавае брацтва 47 баяр ВКЛ, што ўмацоўвала палітычны і сааслоўны саюз абедзвюх дзяржаваў. Было вырашана назначыць на дзяржаўныя пасады віленскага і троцкага ваяводы і кашталяна толькі феодалаў-католікаў, даць ільготы касцёлам і кляштарам, склікаць агульны сойм абедзвюх краін для вырашэння агульных пытанняў. Вітаўт дамогся абрання асобнага мітрапаліта праваслаўнай царквы ў ВКЛ Грыгорыя Цамблака, не падпарадкаванага маскоўскаму мітрапаліту. У 1425-м пасля смерці вялікага князя маскоўскага Васіля Дзмітрыевіча яго ўдава Соф'я Вітаўтаўна стала рэгенткай пры малалетнім сыне і ў 1427 г. у Смаленску прыняла пратэктат бацькі (Маскоўскае вялікае княства часова стала васальным у дачыненні да вялікага князя Вітаўта). Вітаўт скарыстаў гэта і заключыў выгадны для сябе дагаворы з Псковам і Ноўгарадам, падпарадкаваў сабе Цвярское і Разанскае княствы, а таксама Вярхоўскія княствы (у вярхоўях р. Ака), актыўна ўмешваўся ў справы Залатой Арды і Крыма. У Вільні ён прымаў татарскіх прэтэндэнтаў на трон і пасылаў вайсковыя экспедыцыі, каб пасадзіць на ханскі пасады сваіх стаўленікаў. Выкарыстоўваючы ардынскія міжусобіцы, Вітаўт падпарадкаваў сваёй уладзе прычарнаморскія землі паміж Дняпром і Днястром, пабудоваў шэраг

крэпасцей, у т.л. на Чорным моры. ВКЛ стала дзяржавай «ад мора да мора».

Пасля смерці Вітаўта ў 1430 г. з'езд баяраў у Вільні абраў вялікім князем малодшага брата Ягайлы – Свідрыгайлу (1430–1432). Адрасу ж паміж Польшчай і ВКЛ пачаўся канфлікт з-за Вальні і Падолля, у 1431 г. Ягайла на чале войска ўвайшоў у Вальні. Тэўтонскі ордэн, заключыўшы саюз са Свідрыгайлам, напаў на польскія землі. У выніку змовы літоўскіх баяраў Свідрыгайла ў верасні 1432 г. быў скінуты з трона і ўцёк з Ашмянаў у Полацк. Вялікім князем літоўскім быў абвешчаны малодшы брат Вітаўта Жыгімонт Кейстуавіч (1432–1440), якога прызналі Літва, Берасцейская, Менская землі і прынёманскія воласці, астатнія беларускія і ўкраінскія землі захавалі вернасць Свідрыгайлу. Абодва вялікія князі намагаліся перацягнуць на свой бок асноўную частку баяр, пашыраючы на іх ільготы і прывілеі, дадзеныя феодалам-католікам Гарадзельскім прывілеям. 15 кастрычніка 1432 г. Жыгімонт аднавіў унію з Польшчай. 9 снежня 1432 года Свідрыгайла пацярпеў паражэнне пад Ашмянамі. Пасля выдання Жыгімонтам прывілея 1434 г. пра ўраўнаванне асабістых і маёмасных правоў баяраў-католікаў і праваслаўных і перадачу на карысць баяраў дзяржаўнай павіннасці Свідрыгайла страціў падтрымку большасці беларускіх феодалаў. У Вількамірскай бітве 1435 г. войска Свідрыгайлы, якому дапамагалі крыжакі Лівонскага ордэна, было разбітае польска-літоўскім войскам Жыгімонта. Лівонскі ордэн падпісаў мір з Польшчай і ВКЛ і абавязаўся не падтрымліваць Свідрыгайлу, які замацаваў свае пазіцыі толькі ва ўкраінскіх землях. Атрымаўшы перамогу над Свідрыгайлам, Жыгімонт рашыў вызваліцца з-пад залежных адносінаў ад Польшчы. У выніку польскія феодалы пайшлі на збліжэнне са Свідрыгайлам, супраць Жыгімонта была арганізаваная змова, і 20 сакавіка 1440 года ён быў забіты ў Троках. Трон спрабаваў заняць яго сын Міхаіл Жыгімонтавіч, прэтэндаваў і Свідрыгайла, але паны-рада выбралі вялікім князем літоўскім малодшага брата польскага караля Уладзіслава III – Казіміра IV Ягелончыка (1440–1492), скасаваўшы унію з Польшчай.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ
(Працяг будзе)



Каранацыя Міндоўга
(малюнак Рагнеды Купава, 2003 год)



Наша гісторыя:

ідзі, падзеі, асобы

Адам Гурыновіч (1869 – 1894)

У гісторыі беларускай літаратуры другой паловы XIX стагоддзя на беларускім Парнасе творцу Адама Гурыновіча вылучае трагічная рыса. Ён – самы малады паэт, які мусіў пайсці з жыцця, толькі-толькі адсвяткаваўшы сваё 25-годдзе. Вядома, калі можна назваць святочным юбілеем дзень твайго нараджэння ў бацькоўскай хаце, бо цябе адпускаюць (вымушаныя збыць паміраць!) у закінуты (нават на сённяшніх аўтамабільна-чыгуначных уяўленнях) фальварак Крыстынопаль дзесь на Свянцяншчыне. Спехам выпіхнулі з пайночнай Пальміры, слыннай не толькі лонданскімі туманамі ды белымі начамі над Нявою, але і цытадэлямі Петрапаўляўкі. У адной з іх, на некаторых звестках, і захварэў малады студэнт сталічнага Тэхналагічнага інстытута на невылечную ў тых часы чорную воспу.

Памерці на Радзіме – гэта, бадай, адзінае шчасце і змiлаванне, падараванае Адаму лёсам у кароткім, але яркім жыцці. Ужо потым, пасля смерці, шчасліва ўваскрэслі творы паэта. Яны ацалелі дзякуючы рупнасці сваякоў. Невялічкі асабісты архіў Адама Гурыновіча, які цудам дайшоў да нас, – яшчэ адно (гэтым разам шчаслівае) выключэнне на беларускім паэтычным Парнасе пазамінулага стагоддзя, звязанае з ягоным імем.

Паходзіў Адам Гурыновіч са старадаўняга небагатага шляхецкага роду татарскага паходжання. Прасачыць вытокі яго можна з XV–XVI стагоддзяў. Бацькі, Калікст Іасафатавіч і Элеанора з Сіняўскіх (хтосьці з яе продкаў меў гетманскую булаву), мелі некалькі дробных фальваркаў. Спачатку сям'я жыла ў Кавалях (Кавальках), пасажным фальварку маці, дзе 13/25 студзеня 1869 года і нарадзіўся маленькі Адам. Неўзабаве сям'я перабралася ў Крыстынопаль, які быў супольнай уласнасцю Калікста Іасафатавіча і яго брата Абдона. Некаторых наступных каў, што знаходзілі ў архівах рукапісы Гурыновічаў, уводзілі ў зман подпісы пад дакументамі другой паловы XIX стагоддзя – А. Гурыновіч; яны паспешна неабачна залічвалі адшуканыя аўтографы ў актыў паэта, не звяжаючы, што з'яўляліся тыя пісьмы, адказныя фінансавыя справы, калі паэту было 7–10 гадоў.

Братоў і сястрычак у Адама нарадзілася шмат, і калі бацька раптам памёр, маладой удаве цяжка прыйшлося з шасцю дзецьмі на руках. Калі дзеці падраслі, ім трэба было даваць адукацыю, удава ахвяравала маёнткамі і набыла невялічкі дамок у Вільні, у Шрамонцкім завулку, № 22 (дом захаваўся і цяпер пад старым нумарам).

З гэтай хацінай звязаная пара духоўнага станаўлення сына азёрнай Мядзельшчыны. Пасля заканчэння Віленскага рэальнага вучылішча (1879–1887), дзе ўжо тады А. Гурыновіч пачаў цікавіцца беларускім фальклорам, пытаннямі грамадска-палітычнымі, рабіць літаратурныя спробы, у 1887 годзе паступае ў Тэхналагічны інстытут, што ў Санкт-Пецярбургу. Нястачы і цяжар жыцця (маці не магла істотна падтрымаць паўгалоднае існаванне ў нятаннай сталіцы) аслабілі здароўе юнака. На пачатку 1888 года (вылечыўшыся ў шпітальных палатах ад тыфу) вымушаны быў часова кінуць інстытут і вярнуцца на радзіму.

Прага ведаў і водар роднай Мядзельшчыны дапамаглі яму сабрацца з сіламі і ўвосень 1888 года зноў паступіць на 1-шы курс «роднага» Тэх-

налагічнага інстытута. Апроч авалодання тэхнічнымі навукамі (паводле ўспамінаў блізкіх, Адам адмыслова паглыбіўся ва ўдасканаленні тагачасных праектаў цягнікоў і на гэтым шляху быў блізка да важных і цікавых высноваў), ён адначасова, што называецца, проста глытаў працы беларускіх фалькларыстаў.

Што да літаратурнай спадчыны Адама Гурыновіча – яна таксама немалая (пасля арышту, паліцэйскіх ператрусаў і допытаў знікла, магчыма, беззваротна, значная частка ягоных рукапісаў). Пераважна гэта вершы на беларускай, польскай і рускай мовах. Паколькі пад аўтографамі паэта не ставіў даты, цяпер цяжка рэканструяваць дакладна, калі і на якой мове ён пачаў сваю паэтычную творчасць. Нам, нашчадкам, важна тое, што яна захавалася. Вельмі магчыма, што першыя сталыя вершы маладога Гурыновіча напісаліся па-польску.

Ты ляці, ляці ж ты, песня,
Звонкай марай
Па-над хмарай,
Па-над борам
У прастору.
Па-над рэчкай
Хваляй вечнай,
Покуль гранне
Не прыстане,
І душа ў ім не ўваскрэсне.
Кожны водгалас магутны
Сэрца джаліць
Рэхам-жалем,
Кружыць колам,
То вясе́ла,
То са скрухай,
Гэй, паслухай:
Б'юцца ў грудзі,
Душу студзяць
Гук трывожны, спеў пакутны.

(Пераклад Ірыны Багдановіч)

У працытаваным вершы, як і ў шмат якіх іншых, знайшлі свой адбітак пытанні філасофска-грамадскага і сацыяльнага гучання, што ва ўсю шырыню паўставаў перад ягоным краем ды іншымі паярэмленымі царскай імперыяй народамі напрыканцы XIX стагоддзя. Папулярныя ў тагачасным асяродку студэнтаў-разначын-



цаў марксісцкія, сацыялістычныя ідэі запаланілі юнака цалкам. Адам прымае актыўны ўдзел у рэвалюцыйным руху, уваходзіць у студэнцкі «гурток моладзі польска-літоўска-беларускай і маларускай». Утвораны ў 1889 годзе як асяродак зямляцкай арганізацыі культурна-асветніцкага кшталту, гурток хутка схіліўся ў бок падпольнай антыўрадавай дзейнасці. У 1893 годзе А. Гурыновіч быў арыштаваны ў сваім доме ў Вільні, дзе пры вобіску знайшлі нямаля забароненай літаратуры. Яго даставілі спачатку ў «будынак № 14» Віленскай цытадэлі, адтуль потым неадкладна адправілі пад вартай у Пецярбург. Сярод «арыштаваных» папер былі і ўласныя рукапісы, у тым ліку і беларускія.

Магчыма, пісаць па-беларуску Гурыновіч пачаў на самым пачатку 1890-х гадоў, калі ў ягоныя рукі трапіла «Дудка беларуская» Мацея Бурачка, выдадзеная ў 1891 годзе ў Кракаве і патаемна, кантрабанднымі-перамытніцкімі сцяжынкамі, перапраўленая на Беларусь.

Дзякуй табе, браце, Бурачок Мацею,
За тое, што ў сэрцы збудзіў ты надзею,
Што між братоў нашых
знаходзяцца людзі
З кахаючым сэрцам
і баялічай груддзяй.
Дзякуй табе, браце, і за тых словы,
Што ўспомнілі звыкі
нашай роднай мовы,
Бяры, браце, дудку,
наладзь і жалейку,
Няхай песнь смутная ідзе ў калейку
І будзіць у сэрцах мысль
аб лепшай долі,
Якой мы не зналі дагэтуль ніколі.

Паэтычная творчасць на беларускай і польскай мовах адначасова з'яўлялася характэрнай рысай для ўсёй папярэдняй беларускай літаратуры першай паловы і сярэдзіны XIX стагоддзя. Аднак з-за русіфікацыі «забраных» земляў, асабліва жорсткай пасля задушэння паўстання 1863–1864 гадоў, беларускія літаратары пачынаюць пісаць і на трэцяй мове – па-руску. Адам Гурыновіч тут не стаў піянерам-першапраходцам. Гартаючы ягоныя чарнавыя аўтографы, бачым, што рускай мовай ён валодаў найгорш. Прынамсі, менавіта на гэтых аркушах сустракаюцца метрычныя разметкі радкоў. Баючыся збіцца на слых, Адам вывараў сваё натхненне, выкладзенае на чужой яму мове, строгім чаргаваннем націскных і ненаціскных складоў уверсе над словамі...

Ягонае сэрца, узгадаванае на апавяданнях сваякоў і бацькоў пра нядаўнія крываваыя падзеі 1863–1864 гадоў, прагнула вызвалення для ўсіх народаў, паняволеных расійскім царызмам. Таму не-

здарма ў ягоным творчым даробку захавалася гэтак шмат перакладаў з розных моваў: з украінскай – «Вечны рэвалюцыянер...» (Івана Франка); з польскай – «Вялля» (Адама Міцкевіча), «Вясна», «Гібнуць зарання столькі цвяткоў...» (Яна Каспровіча); з рускай – «Рэха» (Аляксандра Пушкіна), «Мароз» (Мікалая Някрасава), «Казельчык» (Івана Крылова), «Восень» (Аляксея Талстога). Паказальна, што малады паэт думаў аб праяўным жанры на роднай мове. Гурыновіч, адначасова з Ф. Багушэвічам, перакладае апавяданне Э. Ажэшкі «3 часоў голаду».

Апроч усяго пералічанага Адам Гурыновіч думаў пра беларускую дзіцячую паэзію. Зварнуцца ў сваёй паэзіі да дзяцей-падлеткаў было натуральнай патрэбай, арганічнай рысаю маладога Гурыновіча.

Стаіць рыбак над вадою,
Ловіць рыбіну вудою:
Стаяў, стаяў ён дзень цэлы –
Ані рыбка не прыспела.
Скора сонца за лес сядзіць,
Аж за вудку нехта цягніць,
Учпіўся карась нейкі;
Такі дрэнныенькі, маленькі.
Рыбаку ён стаў казаці:
«Мяне варта адвязаці
І выпусціць, зняўшы з вуды,
Бо ці ж варта вастрыць
На маленькую такую,
Як я, рыбіну худую?
Пусці ў раку – раздобрэю,
Год ці два – якраз прыспею;
Як выросту – смачны буду,
Учаплюся сам на вуду».
«Добра, добра, – рыбак скажа –
Ды той дурны, хто так кажа
І на зўтра адкладае,
Што мае, то кідае.
Па мне, розуму не мае,
Хто, злавійшы, – з рук пускае».

(«Рыбак»)

Здаецца, Адам яшчэ сам пачуваўся маладзёнам, якому не хапіла бацькоўскай ласкі ды матчынай пяшчоты. Пад час вучобы ў Пецярбургу ён ніколі не патрабаваў ад маці лішняга, памятаючы пра малодшых брацікаў ды сястрычак. Нягледзячы на цяжкае матэрыяльнае становішча, Адам заставаўся жыццялюбом.

Калі з паэтычнай спадчыны Адама Гурыновіча пры ягоным жыцці не было апублікавана ні радка, то нельга гэтага сказаць пра ягоныя этнаграфічныя і фальклорныя запісы. Бываючы на летніх вакацыях у Беларусі, юнак штудзіраваў працы беларускіх фалькларыстаў (І. Насовіча, П. Штэйна) і сам папаўняў у ваколліцах Крыстынопаля свае фальклорна-этнаграфічныя зборы. У 1890 годзе ён пераслаў узоры сваіх запісаў у Варшаву Яну Карловічу, які быў блізім земляком, амаль суседам па Вішневу, просячы парадаў у фальклорна-этнаграфічнай працы. Карловіч у сваю чаргу даслаў матэрыялы А. Гурыновіча ў Кракаўскую Акадэмію навук, дзе яны былі надрукаваныя ў 1893 годзе ў часопісе «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej» («Збор звестак па айчынай антрапалогіі») і асобнай адбіткай.

27 студзеня 1894 года сакратар аддзела Антрапалагічнай камісіі згаданай Акадэміі пісаў А. Гурыновічу ліст з просьбай паведаміць адрас, куды б Акадэмія магла пераслаць 50 адбіткаў ягонай публікацыі і належны яму за матэрыял ганарар (33 рублі срэбрам). Але беларускага паэта ўжо не было. Ён памёр 26 ці 29 студзеня 1894 года (паводле іншых звестак 4 лютага) паводле новага стылю, г.зн. 14 ці 17 або 23 студзеня паводле старога стылю.

Язэп ЯНУШКЕВІЧ

(Скарочаны варыянт.
Поўнасцю артыкул надрукаваны ў зб. «Славутыя імёны
Бацькайшчыны», вып. 1; Мінск:
Беларускі фонд культуры, 2000)



Царкоўнае крэзнаўства

Праваслаўны святар Андрэй Туроўскі

(Заканчэнне. Пачатак у № 34)

Падчас нямецкай акупацыі ў Орлі было няшмат немцаў. Яны таксама з пэўнай павагай ставіліся да праваслаўнага святара, якога любілі мясцовыя жыхары. І акупанты гэта ўлічвалі.

Калі пачаліся арышты мясцовых яўрэяў (зганялі на будаўніцтва шашы), айцец Андрэй шмат каго з іх выратаваў, пераконваў нямецкую адміністрацыю (кіраўніком быў сталець немец, былы настаўнік), што сёй-той яўрэй «жыццёва патрэбны», каб падтрымліваць тутэйшы побыт (майстэрні шаўцоў, дробныя гандляры і пекары). І часам немец «заплюшчваў вочы» на тое, што некалькі дзесяткаў мясцовых яўрэяў жывуць па-за гэта. Невядома, ці пазбеглі ўсё ж тыя яўрэі канцэнтрацыйнага лагера...

Тут, у Орлі, у Андрэя Туроўскага абвастрылася хвароба сэрца, якую мясцовыя лекары лячылі ўколамі... морфію. Такое тады было лячэнне! А неўзабаве ён стаў дзедам: старэйшая дачка Варвара, якая выйшла замуж за мясцовага беларуса-пекара Лявона Яканюка, нарадзіла 10 лютага 1944 года сына Даната. Яму Андрэй Туроўскі і даў гэтае імя і ахрысціў у Арлянскай царкве, дзе быў настацелем. (Дарэчы, менавіта ў гэты ж дзень Андрэй Фёдаравіч зрабіў нотны запіс харавай песні, рукапіс захоўваецца ў сямейным архіве Даната Яканюка.)

Падчас наступу Чырвонай Арміі Орля некалькі разоў пераходзіла «з рук у рукі». Хутка ў Бельск (10 км ад Орлі) прыехаў архіерэй Васіль з Мінска і світа цывільных, сярод якіх быццам быў дырэктар мінскага банка і нейкі малады. Усе агітавалі на пераезд у БССР (як вядома, паводле «волі» Сталіна, Беласточчына пасля вайны перайшла да Польшчы). Прапанавалі «заможнае і вольнае» жыццё ў савецкіх калгасах, працу на заводах і г.д. У Бельск на сустрэчу архіерэй запрасіў Андрэя Туроўскага і прапанавалі таксама агітаваць прыхаджан на пераезд.

Прапанова была на той час неблагая: прыход у царкве, якая захавалася ў Мінску, квартэра ў цэнтры горада, вучоба ці праца дзяцей. Паводле прапаноў айца Андрэя ў Арлянскай царкве перасяленцамі сталася некалькі беларускіх сем'яў. Многія з іх жывуць зараз у Гродне. Тады, у 1940-я, нават раён горада так і называўся – Пярэсялка. «І там памяталі айца Андрэя доўга. Напрыклад, сям'я Ясюкоў, якія былі прыхаджанамі Арлянскай царквы, слухалі казанні і службы айца Андрэя. І вось ён, непрадказальны лёс: з сынам Янкі Ясюка – Аляксандрам я вучыўся ў адной школе ў Гродне, сядзеў за адной партай, сябраваў і сябрую дагэтуль! Але пра тое, што Ясюкі былі прыхаджанамі майго дзеда, даведаўся праз шмат гадоў, напрыканцы стагоддзя...», – распавядае Данат Яканюк.

Так ранняй вясною 1945 года сям'я Туроўскіх з'явілася ў двух вагонах на пероне Мінскага вакзала. А вакол быў поўнасьцю разбураны горад. Айцец Андрэй сабраўся з сіламі і пачаў службы ў «хатняй» царкве. Яго малітвы і казанні былі вельмі шчырыя, адкрытыя, прыгожа прамоўленыя (музыкант жа!) спакойным, прыгожым жа голасам. Неўзабаве ў царкве стала з'яўляцца шмат вернікаў. У святы прыходзіла столькі народу, што стаялі ў двары. А калі прыход сабраў больш грошай на Чырвоную Армію, чым прыход архіерэя, дык той нават абурыўся.

Андрэю Туроўскаму тым часам станавілася ўсё горш і горш. На дапамогу яму прыехаў з Варшавы святар Жук. Адночы айца Андрэя выклікаў да сябе архіерэй, але а. Андрэй ужо не змог падняцца з ложка, і пайшоў за яго Жук, які і перадаў архіерэю, што Туроўскі моцна хварэе. Замест спахування той злосна крыкнуў: «Один лежит, другой гуляет, церковь закрываем, служб не будет!» Гэта Жук і перадаў Андрэю Туроўскаму. Тая вестка і была апошняй «куляй», што дабіла протаіерэя Туроўскага. Ён памёр 12 чэрвеня



Туроўскія ў шлюбe

1945 года ў Мінску ў доме ля царквы, дзе служыў апошня

месяцы жыцця (на рагу вуліц Савецкай і Мяснікова ля Дома ўрада, там зараз газон). На пахаванні былі ўсе святары Мінска, акрамя таго архіерэя. Прышло шмат народу – прыхаджан той царквы.

Пахаваны Андрэй Фёдаравіч Туроўскі на Вайсковых могілках у Мінску леваруч ад увахода ў Аляксандра-Неўскую царкву. У 1951-м без згоды родных, побач у агароджы (якую на свае грошы заказала матухна Аляксандра Туроўскага і якую рассунулі), пахавалі яшчэ і протаіерэя Раждзественскага. У 2006 годзе царква за свой кошт паставіла аднолькавыя мармуровыя надмагільныя пліты з выбітымі імёнамі двух протаіерэяў – Туроўскага і Раждзественскага.

Сяргей ЧЫГРЫН

Наш календар

Беларускі пісьменнік **Артур ВОЛЬСКИ** нарадзіўся 23 верасня 1924 г. у горадзе Дзяржынску ў сям'і пісьменніка Віталія Вольскага.

З 1938 па 1941 г. вучыўся ў Віцебскім мастацкім вучылішчы, а потым працаваў мастаком у БДТ-2 ў Уральску. У 1942 г. прызваны ў ваенна-марскі флот, даваўся службы на Далёкім Усходзе, удзельнічаў у баях супраць імперыялістычнай Японіі. Дэмабілізаваўся ў 1952 г., пасля чаго працаваў у рэдакцыі газеты «Чырвоная змена», адказным сакратаром часопісаў «Бярозка» і «Вясёлка». Сябра СП СССР з 1955 г.

У 1962 г. скончыў Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве, працаваў загадчыкам літаратурна-педагагічнай часткі, дырэктарам Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага глядача. Потым працаваў дырэктарам Дома літаратара, літкансультантам Саюза пісьменнікаў БССР, старшым рэдактарам выдавецтва «Юнацтва».

А. Вольскі ўзнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны II ступені, «Знак Пашаны», медалём «За багавыя заслугі» ды іншымі медалямі. Першы літаратурны твор надрукаваў у 1937 г. На рускай мове з Б. Іртышскім напісаў аповесць «Родная семья» (Хабараўск, 1953). З 1958 г. выдаў некалькі зборнікаў паэзіі: «Водбліскі далёкіх маякоў», «Далёкія і блізкія прычалы», «Выратавальны круг», «Строма», «Чалавек, якому баліць» (выбранае), «Наваселле дрэў», аўтар кніг паэзіі, прозы і казак для дзяцей. Выйшлі дзве кнігі выбраных твораў.

Сумесна з П. Макалём напісаў п'есы «За лясамі дрымучымі» і «Марынка-крапіўніца». У сааўтарстве з Э. Доўнер напісаў кінасцэ-

Фота Анатоля КАЛЯДЫ
(ліпень 1998 г.)

нарый «Марынка, Янка і тайны каралеўскага замка». Аўтар п'есы-казкі «Сцяпан – вялікі пан», якая Ю. Семянкіам пакладзеная на музыку і ў 1979 г. пастаўленая на сцэне Мінскага тэатра музычнай камедыі. Яна стала першай беларускай аперэтай для дзяцей. Напісаў таксама п'есы «Тры Іваны – тры браты», «Граф Глінскі-Папялінскі», «Каб не змаўкаў жаваранак». На Беларускай тэлебачанні пастаўленыя спектаклі «Апошняя ноч Алаізы» і «Водар параці». А. Вольскі выступаў таксама і перакладчыкам з рускай, украінскай, літоўскай, латышскай, яўрэйскай і нямецкай моваў.

Артур Вітальевіч шмат падарожнічаў і лічыў, што ў свеце няма краіны, лепшай за Беларусь. Гэтую любоў ён перадаваў сваім вучням у школе, дзе працаваў апошня гады жыцця выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры. Памёр у 2002 г.



Край цікавых знаёмстваў і бясконцых адкрыццяў,

або Адзін дзень у Абольцах і іх наваколлі

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)

Зямная захавальніца нябеснай заступніцы

Калі касцёл быў разбураны, Антаніна Францаўна перанесла сабе дадому на захаванне іконы, кнігі, скульптуру Маці Божай. Апошняя стала мясцовай легендай. Яна ўражвала ўсіх сваёй велічнасцю і містычным уздзеяннем на таго, хто яе сузіраў. Была як жывая, гаворыць дырэктар аболецкай школы Ірына Горбікава, вочы яе здаваліся вільготнымі, як у чалавека. А Юрый Казакевіч прыгадвае, што Маці Божая глядзела на чалавека, у які бок ён ні адышоў.

– Гэта старажытная рэч, – кажа пра статую талачынскі ксёндз Станіслаў Вашкевіч. – Колькі людзей малілася на яе. Таму сапраўды ад яе сыходзіць нешта боскае.

Цяпер статуя знаходзіцца ў чырвоным касцёле ў Мінску.

На месцы касцёла ладзіліся розныя святкаванні, і Антаніна Францаўна не магла прымірыцца з такім блюзнерствам. Адночы вечаровым прыцемкам ахінулася белай прасціной і стала каля магілаў, каб напалохаць п'яных. Кажуць, адна жанчына ўцякаючы пераскочыла праз ручай такой шырыні, што ў нармальным стане трэба было б скакаць 2 разы.

Унучка жанчыны Ядвіга Навагонская расказвае, што бабуля з дзядулем займаліся сваёй гаспадаркай, у калгасе не былі. Антаніна Францаўна выконвала заказы па пашыве адзення. Зараз ужо ніякіх рэчаў, звязаных з Антанінай Францаўнай, не засталася. Некаторыя карціны забралі сваякі. Памерла жанчына ў 1979 годзе ў 70-гадовым узросце.

Аболецкі кірмаш

З незапамятных часоў у Абольцах існуе традыцыя праводзіць кірмаш – на Юр'я і на Прачыстую.

Прыязджалі з усяго наваколля, з суседніх раёнаў, прадавалі розную прадукцыю хатняй гаспадаркі. Гандлё-

выя рады расцягваліся па цяперашняй вуліцы Цэнтральнай самае малое на кіламетр. Прыходзілі людзі з гармонікамі, ігралі, весяліліся. І біліся.

– Ніводзін кірмаш не праходзіў без бойкі, – прыгадвае Ганна Падбельская, хормайстар народнага фальклорнага ансамбля «Суседзі» пры сельскім Доме культуры. – Нап'юцца і абавязкова паб'юцца, гэта ўжо як традыцыя.

І цяпер яшчэ з'язджаюцца на кірмаш, але ўжо маштаб не параўнаеш з ранейшым: прадаюць у асноўным толькі свіней.

3 «Суседзімі» Абольцам пашанцавала

Вышэйзгаданы ансамбль «Суседзі» вядзе работу па зборы і захаванні фальклорнай спадчыны, займаецца ўзнаўленнем старажытных абрадаў. Сёння ў ім 18 чалавек. На Каляды і Вялікдзень ходзяць адпаведна з калядаваннем і валачобніцтвам. Апошні абрад, дарэчы, унікальны не толькі сваёй старажытнасцю, але і рэдкасцю, геаграфічнай загадкаваасцю: фалькларысты сцвярджаюць, што з усіх славянскіх народаў ён захаваліся толькі ў беларусаў і сербаў.

Напярэдадні святаў людзі ўжо цікавяцца, пытаюцца, ці будуць хадзіць «Суседзі», чакаюць гэтых жаданых гасцей.

Легендарныя кадрылі

У цяперашні час ансамбль займаецца пошукам яшчэ адной мясцовай культурнай адметнасці – легендарных аболецкай і яўрэйскай кадрыляў (да вайны ў Абольцах жыло шмат яўрэяў).

– Былі такія танцы, – гаворыць Ганна Іванаўна, – а зараз мы не можам знайсці гарманіста, які сыграў бы іх. У часы майго дзяцінства я чула, што ёсць такія кадрылі, але ж паслухаць не магла, бо на гулянку дзяцей не пускалі, з гэтым было строга. А цяпер мы просім старых, якія ўмеюць на гармоніках іграць, а яны не могуць, не ведаюць, як іграецца. Баюся, што так і знікне наша аболецкая кадрыль...

За заслонай часу і ў зарасніку траў

Каля вёскі Лемніца на беразе рэчкі Абалянкі стаіць кавалак сцяны з чырвонай цэглы – усё, што засталася ад млына. Перад вайной размыла дамбу, людзі спрабавалі аднавіць, але нічога не атрымлівалася. Сяк-так ён папрацаваў яшчэ нават пасля вайны, а пасля на яго прамае прызначэнне махнулі рукой: на першым паверсе зрабілі калгасную стайню, на другім захоўвалі збожжа. Зараз да яго блізка цяжка падыйсці: густая высокая трава, кустоўе, і страшна ступаць, бо здаецца, што васьць пачнецца мокрае, да таго ж і рэльеф неспрыяльны, чым бліжэй, тым больш абрывісты становіцца схіл. Паддзеш, наколькі можна, паслухаеш пералівы вады, якая бяжыць па рэштках плаціны, падумаеш аб тым, як паціху, але нястрымна цячэ час і адыходзіць у нябыт, становіцца экспанатам тое, што калісьці служыла для задавальнення жыццёва неабходных патрэб людзей.



Зубны ўрач аболецкай бальніцы Юрый Казакевіч, качагар Вячаслаў Скроба, мясцовая жыхарка Алена Бегановіч (злева направа) – добрыя экскурсаводы па месцы былога касцёла і цвінтара



Рэшткі млына каля Лемніцы

Вундэркінка і чэмпіёнка з глыбінкі

Вёска Крывыя – радзіма вядомай спартсменкі Ларысы Караткевіч, якая знакамітая дасягненнямі, міжнароднымі рэкордамі ў кіданні дыска. Зараз яна жыве ў Краснадары. У школьныя гады захапілася спортам, у 8 клас паступіла ў спартыўную школу ў Віцебск. Пасля пераехала ў Мінск, пасля – у Краснадар, выйшла замуж. Так у агульных рысах апісала яе біяграфію маці Тамара Еўдакімаўна. Жанчына хварэе, пакутуе ад галаўных боляў, скардзіцца на дрэнную памяць і дакладна, дэталёва расказаць нічога не можа. Але дзеліцца яркімі эмацыянальнымі, пачуццёвымі ўспамінамі, уражанямі:

– Ларыса пайшла ў школу раней, чым трэба было. Ёй шэсць гадоў павінна было споўніцца толькі ў студзені, а яна восенню ўжо ў школу пайшла, але вучылася добра, настаўнікі казалі, што лепш за старэйшых. Хвалілі яе заўсёды. А спортам як займала-

ся, дык мне аж страшна было, так яна ім захаплялася, такая нястрымная была, што я перажывала: што ж гэта будзе... Аж вось, усё добра атрымалася, столькі ўзнагарод заваявала, па свеце паездзіла, па тэлевізары яе паказвалі!

Сваю маленькую радзіму Ларыса Уладзіміраўна не забывае, тэлефануе маці з Краснадара, а калі мы былі ў Тамары Еўдакімаўны, тая паведаміла, што дачка збіраецца прыехаць у госці.

Колькі цікавых людзей і мясцін застаецца па-за ўвагаю, выпадае з-за абмежаванасці ў часе, апынаецца па-за рамкамі публікацыі! Можна было б ездзіць, хадзіць, шукаць, знаёміцца, гутарыць бясконца – і бясконца рабіць адкрыцці.

Сяргей
АБРАМОВІЧ
Фота айтар



Надмагільны помнік, знойдзены ў фундаменце старой школы



Тамара Караткевіч у Крывых чакае з Краснадара сваю дачку Ларысу



Багач

Дажынкi-Багач – галоўнае свята продкаў-земляробаў. Святкавалi, сабраўшы з поля амаль усё, зрабiўшы нарыхтоўкi на доўгую зіму. Святкаванне Багача – гэта пашана хлеба, зямлi-карміцельцы i цяжкай працы.

Сцэна нагадвае кучок вёскi, пры хаце стаяць лавы, побач – калодзежны журавель, плот, дрэва. З-за кулiсаў чуваць голас: «Суседка, а цi прывезлi бульбу з поля?»

Суседка: Паспелi-паспелi... Ды i што трэба – на зіму пасадзiлi.

Здалёк чуваць гармонiк.

Голас: От i Мiкiта з Мiкiцiхай скончылi працу: чуеш – зайгралi.

За кулiсамi гучыць песня:

Падзякуйма Богу

Да за цiхае лета,

Да за буйнае жыта,

Што мы жалi-пажыналi

I ўсё ў сцiрты паскладалi.

I каб здаровы спажывалi.

Святло на сцэне зацёмненае, з вялiкiм караваем-Багачом iдзе жанчына, цiха звiняць званы. Яна ўглядаецца ў неба, хрысцiцца.

Ярая пшанiца гаварыла, ў полi стаячы,
Што не магу ў полi стаяцi,

коласам махацi,

Толькi я магу ў гумне стагамi,

У полi капамi.

Жанчына з ручнiком (iдучы да жанчыны з караваем):

Дзе лог – там стог,

Дзе гара – там капа.

Гаварыла гаспадыня свайму мужу,
Што не магу жнеяк вадзiцi.

Жанчына з кошыкам (iдзе да жанчынаў):

Толькi магу з ключамi па двару хадзiцi,
Амбары адмыкацi, сталы задзвiгацi,
Абрусы расцiлацi, кубкi налiвацi
I жнеяк прывiтацi.

Сюды ж падышлi Мiкiта з Мiкiцiхай, некалькi дзяцей, прынeслi вялiкi гарбуз. Дзецi, узяўшыся за рукi, вядуць карагод вакол гарбуза.

Мiкiта: Са святам усi! Слава Богу – увесь ураджай сабралi ды ладу далi – то можна i павесялiцца.

Зайграў. Мiкiцiха вытанцоўвае вакол яго жартоўнымi рухамi, пацiху ўсе iдуць у скокi – хто з кошыкам, бураком, вянком з цыбулi, з гарбузом, снапком лёну, дзежкай жыта – хто з чым... А каравай (яго можна вырабiць з пенапласту) са свечкаў узнесены над усiмi. Бо ж гэта радасныя скокi Багача.

Жанчына (пасля скокаў): А вось адгадайце ж цяпер мае багачоўскiя загадкi!

– Ляжыць мужычок у залатым каптане, сам устаць не можа, а людзi яго падымаюць.

(Сноп)

– Гарбаты дзядок усё поле аббегаў.

(Серп)

– Чорная свiнка мае тры спiнкi.

(Грэчка)

– Яго б'юць каламi, рэжуць нажамi, за тое яго ўсе шануюць i ўсе любяць.

(Хлеб)

Жанчына з ручнiком: А жанкi ўсё прыбiралi ў хаце i гатавалi святочную вячэру.

Жанчына з кошыкам: I прыказак багачоўскiх шмат. Вось некалькi – паслухайце.

«Да Багача баба рабача, па Багачы – хоць за плот валачы».

«У стагнача хопiць хлеба да Багача».

«Багач заткнуў за страху рагач».

Мiкiцiха: Сапраўды, – ой якая вольне багатая.

Усё ў яе ўдалося,

Жыта ў трубу павiлося!

Жанчы голас: Каб у нас заўсёды ўсё добра радзiла, i багатая была.

Мiкiта: Без хлеба няма абеда.

Хлеб на сталае – багаче ў доме.

Не лянiся – нiзка хлеба пакланiся.

Зярнятка да зярнятка – бохан будзе. Хлеб з вадою – абы не з бядою.

Цанi кожную крошку хлеба.

Тым часам заграў гармонiк.

Гарманiст: А я да вас прыехаў,

Гармонь новую прывёз.

Гармонь новая раве,

Бацька хлеб аддае.

Жанчы голас: Даў Бог! Мы добра Багача сустрэлі – i танчылі, i пелi, жарты гаварылі, поле-зямельку ўслаўлялі.

Мiкiцiха: Зямлiцу будзем шанавать, каб i на той год ураджай добры маць. Са святам вас! З Багачом!

Гучыць песня пра хлеб, пра зямлю, а затым – вясёлыя прыпеўкi з прытанцоўкамi.

Заслона.

Распрацаваў фалькларыст

Мiкола КОТАЎ

Мiнулі летнiя канiкулы...

Пасля летнiх канiкулаў дзецi вяртаюцца ў горад. I гэты перыяд адаптацыi да гарадскiх умоваў вельмi турбуе супрацоўнiкаў МНС. Як паказвае статыстыка, колькасць узгаранняў з-за дзiцячых свавольстваў з агнём i iншых надзвычайных сiтуацыяў у гэты перыяд нашмат павялiчваецца.

Хоць многiм размова пра тое, што трэба хаваць запалкi i запальнiцы, не пакадаць дзiцяцi без дагляду, ужо нагнала аскамену, аднак факты – рэч упартая: па статыстыцы ў краiне штогод гiне ў агнi каля 60 дзiцяцi, толькi з пачатку года загiнула 23 дзiцяцi.

На жаль, частка дзiцяцi i падлеткаў прадастаўленыя самi сабе нават у паспяховай сем'ях, ды i ў практыцы выхавання дзiцяцi у сям'i часта недаацэнываецца небяспека гульняў з агнём. У дзiцяцi няма вопыту, якi дапамагае зразумець небяспеку таго цi iншага дзеяння, няма навыкаў бяспечнага абыходжання з агнём, адсутнiчае ўласцiвая дарослым засцерагальная рэакцыя на пэўную небяспеку. Большасць дзiцяцi не разумее таго, што трэба рабiць у час пажару, каб ацалець, што рабiць у iншых надзвычайных сiтуацыях. У такіх выпадках яны звычайна хочуць схавацца, не спрабуючы збегчы нават калi расчыненыя дзверы.

Хочацца звярнуць увагу бацькоў на тое, каб яны цiкавалiся, дзе i з чым гуляюць дзецi. Не забывайце нагадваць iм пра тое, што неабходна строга выконваць правiлы пажарнай бяспекi.

Вольга ЦЫНКЕВIЧ, iнспектар ЦРАНС

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

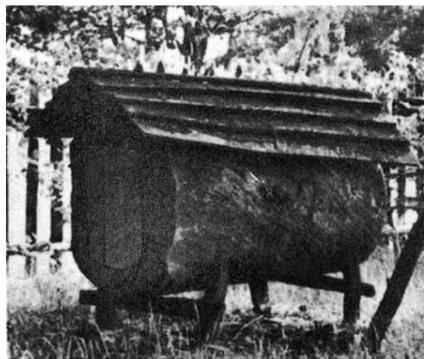
(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАЛОДА – зроблены з суцэльнага кавалка дуплiстага дрэва (пераважна з хвой) вулей. Рэгіянальныя назвы абрубак, бучак, даўбянiк, корань, наварандень, стаўбун, стаўка. Працэс вырабу калоды аналагiчны выдзёўбванню борцi. Найбольш масiўныя калоды (акружнасцю да 2,2 м) рабiлi з камяля. Больш устойлiвай была вышыня 1,1–1,65 м. Адметнымi рэгіянальнымi асаблiвасцямi вызначалiся ляткi, пракручаныя ў адмысловых паглыбленнях калоды трохкутнай, ромбападобнай, авальнай, паўавальнай, шчытападобнай i iнш. формаў, якiя выконвалi ролю прылётнай дошкi. Па спосабе ўстаноўкi калоды падзялялiся на стаякi (ставiлi на драўляныя падстаўкi) i лежакi (ставiлi на козлы гарызантальна цi пад вуглом 45 адносна паверхнi зямлi). Калоды адрознiвалiся ад борцяў накрыўкай, якую дадаткова прыкрывалi лювай карой, лубам цi бярозастай i прысiскалi дубовым плашчаком цi пляскатым каменем. Дакладны час з'яўлення калодаў не вызначаны, але ўжо ў паэме М. Гусоўскага «Песня пра зубра» (1523) калоды згадваюцца як рэалii добра вядомыя i шырока распаўсюджаныя. Вiдаць, першым калодным вуллем была борць, выплeная з паваленага навалнiцай бортнага дрэ-

ва. Паводле звычайнага права i «Уставай на валокi» 1557 г. бортнiку дазвалялася выпiлоўваць са зламанага дрэва i вывозiць з лесу толькi борць, а верхаўiну, камель з карэньямi абавязкова пакiдаць. Спачатку iстотна не ўплывалi на традыцыйны характар пчалярства, якое заставалася выключна лясным заняткам. Калоды ўстанаўлiвалi на подкурах, пазней на двух паралельных брусах, якiя ўрэзвалi ў ствол цi тоўстыя галiны дрэва. Паступова разам з ляснымi сталi ўзнікаць сядзiбныя пасекi, што было абумоўлена экалагiчнымi i сацыяльна-эканамiчнымi прычынамі: масавай вырубкай лесу, распаўсюджваннем такіх лясных промыслаў, як здабыча смалы-жывiцы, выраб паташу, выпальванне драўлянага вулгала, нарыхтоўка лесаматэрыялаў, а таксама павелiчэннем мядовага падатку (да XVIII ст. з сядзiбных пасекаў не спаганяўся). У XVIII ст. калоды амаль поўнасьцю выцеснiлi борць i сталi асноўным вiдам пчалiнага жытла. На Палессе ў канцы XVIII ст. нават у цяглых сялян (яны мала займалiся пчалярствам) было ў сярэднiм па 1,5 калоды на гаспадарку. У сярэдзiне XIX ст. колькасць калодаў значна павялiчылася (у Мазырскім павеце ў сярэднiм на сялянскi двор прыпадала тры калодныя вуллi). У пач. XX ст. у асобных сялян-палешукоў было да 300 кало-

даў, для абслугоўвання якiх выкарыстоўвалася наёмная праца. Яшчэ большыя пасекi былi ў засцянкавай шляхты (да 500 калод). У добры год з кожнай калоды бралi па тры вядры мёду.

КАЛЯДЫ – народнае зiмовае свята дахрысцiянскага паходжання. У гадавым крузе народных аграрных абрадаў i святкаванняў храналагiчна займала першае месца. Царква прымеркавала да старажытных калядаў рэлігiйныя свята Нараджэння Хрыста i Вадохрышча, таму за iмi замацаваўся час з 24 снежня па 6 студзеня (па старым стылi) уключна. Для абраднасцi калядаў характэрныя тры абрадавыя вячэры (куццi): посная (вялiкая) спраўляецца перад першым днём свята, багатая (тоўстая, шчодрая, мясная) i посная (галодная, вадзяная) перад Вадохрышчам. Абавязковай стравай была ўласна куцця – ячная каша. У час калядаў наладжвалi калядаванне, варажбу, шматлiкiя забавы, гульнi, спявалi калядныя песнi.



Калоды: ляжак (злева) i стаяк (справа)